

Veronika ČAPSKÁ

Jan Kristián Swéerts-Sporck a František Girtler – na společné cestě mezi zbožností a ekonomickým zájmem¹

Abstract: *The article explores the interconnectedness of a noble family with one lineage of their patrimonial officials. The author argues that the grand tour undertaken in 1750–1752 by Johann Christian of Swéerts-Sporck (1729–1802) in company of his economic assistant Franz Girtler was essential for establishing a close tie between the young nobleman and his future prominent official. The journey itself was quite atypical as it had surprisingly strong features of a pious pilgrimage. An extensive group of preserved sources consisting e.g. of a hand-written travel diary, notebooks and printed spiritual biographies enables an in-depth analysis of both devotional and economic context of the rise of the Girtler officials in the service of the Swéerts-Sporck family.*

Key words: *grand tour – travel diary – nobility – Bohemia – bureaucracy – piety – economic interests*

V konfrontaci s tradicí a rozvinutostí šporkovského bádání je obtížné čelit stereotypu o určité bezvýraznosti přímých dědiců slavného barokního mecenáše. Navzdory velmi neuspokojivému stavu pramenů dochovaných v rodinném archivu Šporků a Swéerts-Sporcků,² se zdá, že při rozšíření záběru o méně známý alternativní písemný a vizuální materiál je možné rovněž dědice Františka Antonína Šporka uchopit z mnoha nových a interpretačně zajímavých úhlů pohledu.

Jestliže lze říci, že František Karel Swéerts-Sporck (1688–1757) a jeho žena Anna Kateřina (1689–1754) stáli dlouho ve stínu odborného zájmu soustředěného intenzivně na

-
- 1 Studie je publikována jako výstup z postdoktorského grantu GAČR č. P405/11/P510 *Anna Kateřina a František Karel Swéerts-Špork jako prostředkovatelé v procesech kulturní výměny na přelomu baroka a osvícenství*. Za ochotné pročtení a okomentování rukopisu studie jsem velmi vděčná Janě Oppeltové.
  - 2 Klasickou práci, na níž další bádání do značné míry staví, představuje v současné době druhé vydání knihy Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha 2003. Obsahu a dějinám rodinného fondu se věnuje následující studie sepsaná jeho správcem ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Václav PITUCHA, *Rodinný archiv Šporků*, Sborník prací východočeských archivů, 2005, sv. 10, s. 237–273.

Františka Antonína Šporka,³ pak Girtlerové jako rod osvícenských úředníků jsou historickému bádání prakticky neznámí. Přesto právě první dvě generace Swéerts-Sporcků vytvořily podmínky pro vzestup tohoto rodu vzešlého z prostředí zaměstnanců na panstvích Nový Berštejn a Lnáře. Patrně by to nebylo možné, pokud by je Swéerts-Sporckové neocenovali jako spolehlivé a loajální, což nás přivádí k otázce provázanosti šlechtického rodu s úředníky ve svých službách.

Intenzivním pojátkem se pro obě strany stala cesta mladého Jana Kristiána Swéerts-Sporcka (1729–1802), na níž jej vedle hofmistra a sluhy doprovázel právě František Girtler. Zejména v rodové paměti Girtlerů byla účast předka na hraběcí grand tour s hrdostí připomínána. Syn Františka Girtlera Josef zaznamenal s odstupem takřka čtyř desetiletí v jednom ze zápisníků, jež si vedl: „*Mein Vater [...] machte mit dem jungen Grafen Johann Christian die fremde Länder-Reise in den Jahren 1750, 1751 und 1752.*“⁴

Dopřejme oproti obvyklým zvyklostem nejprve pozornost postavě, jež byla dosavadnímu bádání prakticky anonymní – Františku Girtlerovi. Podle zápisů jeho nejstaršího syna pocházel František Girtler ze vsi Vrchovany na novoberštejnském panství, kde se jeho děd a otec živili jako myslivci a kde se patrně František v roce 1720 narodil.⁵ V mládí se dostal na studia do Prahy, absolvoval teologii a poté vstoupil do řádu servitů. Nicméně noviciát po čase opustil, přičemž jako příčinu uvádí jeho syn zdravotní problémy, konkrétně chrlení krve (Blutspeien). Po odchodu ze servitského řádu se vrátil do služeb své někdejší vrchnosti, Swéerts-Sporcků, a působil jako hospodářský správce.⁶ Jako vy-

3 Situace se však pozvolna mění a lze předpokládat, že také Swéerts-Sporckům se bude dostávat intenzivnější badatelské pozornosti. S řadou alternativních, dříve opomíjených nebo jen omezeně využívaných pramenů pracuje nedávno vyšlá studie věnovaná Anně Kateřině Swéerts-Sporck jako podporovatelce vydávání devoční literatury a představitelce niterného afektivního proudu zbožnosti na prahu osvícenství. Veronika ČAPSKÁ, *A Publishing Project of her Own – Anna Katharina Sweerts-Sporck as a Patroness of the Servite Order and a Promoter of Devotional Literature*, Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století a Filozofické Fakulty Univerzity Karlovy v Praze 1, 2011, s. 67–80.

4 Srov. Státní oblastní archiv (dále SOA) v Praze, Velkostatek (dále Vs) Filipov, inv. č. 12, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu, 1781–1825, s. 235.

5 Podle záznamů Josefa Girtlera zemřel jeho otec dne 20. 5. 1776 v Lysé ve věku 56 let. Odtud můžeme usuzovat na předpokládaný rok narození. Bližší údaje o otci a také původ a povolání dalších dvou uvedených předků jsou Josefem Girtlerem zmiňovány tamtéž. Matrika zemřelých v Lysé nad Labem v zásadě potvrzuje synův údaj a uvádí, že dne 22. 5. 1776 byl pohřben „*Praenobilis Dominus Franciscus Girtler Quaestor Domini Lissensis*“. Srov. SOA Praha, sign. Lysá nad Labem 23, Matrika zesnulých v Lysé nad Labem (1760–1799), s. 187. Dochovaný popis novoberštejnského panství uložený v Rarokouské národní knihovně eviduje k roku 1757 ve vsi Vrchovany tři domácnosti rodu Girtlerů – Františka Girtlera, Václava Girtlera a Jana Girtlera. Největší pozemky tehdy držel Václav Girtler, jenž vlastnil rozsáhlé polnosti, dvě louky, jednu zahradu, čtyři pastviny a les. Srov. Österreichische Nationalbibliothek, Grundbeschreibung des Gutes Neu Perstein in Böhmen, sign. Cod. 14585, fol. 85r, 85v, 87v. K rukopisu stručně Ferdinand MENČIK, *Das ökonomische System des Grafen Swéerts-Sporck*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 27, 1899, s. 247.

6 SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 12, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu, 1781–1825, s. 235.

studovaný teolog s hospodářskými znalostmi se František Girtler takřka ideálně hodil pro uskutečňování programu „křesťanského hospodářství“ prosazovaného Františkem Karlem Swéerts-Sporckem. Koncept nazývaný hrabětem „Seelenwirtschaft“ v sobě spojoval zájem o zavádění ekonomických inovací a snahu o náboženskou disciplinaci poddaných.⁷

Není proto překvapivé, že František Karel Swéerts-Sporck vybral svému synovi do doprovodu na cestu po zemích zrovna Františka Girtlera, muže vzdělaného v teologii a disponujícího zároveň přehledem v hospodářských záležitostech, jemuž byl svěřen dohled nad finanční a ekonomickou stránkou cesty a u něhož se předpokládala určitá znalost servitského prostředí, neboť právě řádové konventy sloužily během cesty putující skupince jako opěrné body.

Druhý klíčový aktér mé studie, Jan Kristián Swéerts-Sporck, byl jediným synem Anny Kateřiny a Františka Karla Swéerts-Sporck, jenž unikl osudu svých pěti ostatních bratří – předčasné smrti. Když se Jan Kristián v září roku 1729 narodil, bylo Anně Kateřině již 40 let,⁸ měla za sebou 10 porodů šesti chlapců a čtyř děvčat, z nichž přežil jen Jan Kristián a jeho sestra Anna Františka.⁹ Tím naléhavěji patrně pociťovala Anna Kateřina obavy, že by také tento její poslední syn zemřel. Přežití nejmladšího syna přičítali rodiče přimluvě sedmi zakladatelů řádu servitů, neboť chlapci na radu svého servitského zpovědníka zavěsili v kritické nemoci na krk kousek relikvií servitských patronů, kteří byli v první čtvrtině 18. století beatifikováni.¹⁰

V písemnostech adresovaných císařovně Marii Terezii, jimiž se Swéerts-Sporckové snažili přesvědčit panovnici k udělení souhlasu se založením votivního konventu servitů v Konojedech na vyjádření vděku za uzdravení syna, se opakuje stále stejné znění příběhu, jenž měl původně oba rodiče přivést k myšlence fundování kláštera. Okolnosti úsilí o záchranu posledního syna a dědice jsou líčeny následujícími slovy: „*Nachdem ihm be-*

7 František Karel Swéerts-Sporck napsal několik teoretických textů o reformách zemědělství a chovu dobytka. Srov. zejména F. MENČIK, *Das ökonomische System*, s. 233–286 a Jiří HANZAL, *Významný zemědělský ekonom 18. století F. K. Swéerts-Sporck*, Vědecké práce Zemědělského muzea 20, 1980, s. 85–99.

8 Anna Kateřina se narodila 13. 4. 1689. G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel einer wahrhaft christlichen Ehefrau. Das ist kurz verfasste Lebensbeschreibung und Gedächtnuss der in Gott ruhenden hoch- und wohlgebohrnen Frauen Annae Catharinae Gräfin von Sweerts und Sporck...*, Prag 1757, s. 10. Jan Kristián se své matce narodil 27. 9. 1729, tedy v době, kdy Anně Kateřině bylo čtyřicet let a pět měsíců. Tamtéž, s. 29.

9 „*Zehen Lämmer, das ist: Kinder, haben diese hochgräfliche Eheleute gezeiget (sic), von welchen das Erste Anna Francisca, und das letztere Joannes Franciscus Christianus noch leben, die übrige acht hat der vorsichtige Gott frühzeitig zu sich genommen*“. G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel*, s. 23.

10 Roku 1717 byl schválen kult Alessia Falconerihovo a roku 1725 pak kult ostatních šesti prvních servitů. Poté se řád soustředil na dosažení svatořečení, k jehož úspěchu bylo nezbytné doložit divotvorné působení svých sedmi zakladatelů. Ke kanonizaci nakonec došlo až roku 1888. Detailněji srov. Veronika ČAPSKÁ, *Pod ochranou Panny Marie Bolestné. Servité v českých zemích do josefínských reforem*, Nové Hrady 2005, s. 43–44.

*liebig gewesen, uns schon fünf in unser heiligen Ehe durch seine Gnad gezeugte männliche Erben, gleich in ihrer Kindheit wiederumb zu sich zu nehmen; hat er sich doch gefallen lassen, unseren letztgebohrnen, da er eben auch schon zu drei unterschiedlichen Mahlen auf das gefährlichste krank gleich jetzt den Geist aufgeben sollte und schon mehr tod als lebendich ware; jedesmahl mit aller anwesender Erstaunung barmherziglich wiederumb zur vollkommenen Gesundheit herzustellen; und zwar um so viel wunderbahrlicher weilen unsererseits niemahlen ein anderes Mittel dahin ware gebraucht worden, als die alleinige zuversichtliche Anrufung der sieben heiligen Stiftern des Ordens der Diener Mariae, und dann die andächtige Anhängung einer kleinen Reliquien, so wir von denselben hatten.*¹¹

Je patrné, že Jan Kristián byl prioritou, k níž se jeho rodiče upínali. Ruku v ruce s fixací na jediného syna se projevovala také silná orientace manželů, a především Anny Kateřiny, na řád servitů. O míře hraběnkou pocíťované beznaděje vypovídá také její zoufalý zbožný slib, že svého syna nikdy nepolíbí, motivovaný patrně snahou získat mu záchranu před smrtí.¹²

Domnívám se, že pro pochopení a interpretaci jednání Swéerts-Sporcků může být přínosné nahlížet jejich počínání z perspektivy kulturní antropologie daru. Modelově lze říci, že zatímco protestanté byli relativně zdrženliví k možnosti zavázat si Boha dary, v katolickém prostředí si zbožné skutky podržely svůj význam jako nástroje, jimiž je možné snažit se působit na Boha.¹³ Na případu Swéerts-Sporcků lze velmi dobře analyzovat systém dárcovství směřující k zajištění a posilování Boží přízně. Bohu darovali své prvorozené dítě a jedinou dceru, Annu Františku, která ve svých 19 letech, nedlouho po narození bratra Jana Kristiána, vstoupila dne 29. prosince 1731 do kláštera řádu alžbětinek na Novém Městě pražském.¹⁴ V duchovním životopise Františka Karla Swéerts-Sporcka je v souladu s preferovanou rodinnou interpretací zdůrazňována oběť, kterou rodina přinesla tím, že dívka dovolila vstoupit do kláštera.¹⁵

11 Srov. např. nedatovaný koncept písemnosti adresované Marii Terezii nesoucí pozdější přepis s datací „circa A. 1744“. Národní archiv (dále NA) Praha, Archivy zrušených klášterů, Sbirka úředních knih různé proveniencie 1400–1930, inv. č. 1036, sign. 3514, č. knihy 80, Svázaná akta týkající se založení kláštera servitů v Konojedech 1744–1762, nepag. Jiný exemplář nedatovaného konceptu srov. např. NA Praha, Stará manipulace, inv. č. 3259, sign. S. 141/ 3/ 1, kart. 2241, s. 44.

12 G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel*, s. 29.

13 Klasickou prací k raně novověkému dárcovství a k reformaci jako diskusi o významu zbožných darů se stala kniha Natalie Zemon Davis o dárcovství v renesanční Francii, zejména její poslední kapitola. Srov. Natalie Zemon DAVIS, *The Gift in Sixteenth Century France*, London 2000, s. 100–132.

14 Anna Františka se narodila 3. 8. 1713 v Kuksu. V řádu alžbětinek přijala jméno Marie Elekta od Nejsvětější Trojice a řeholní sliby složila dne 8. 2. 1733. V konventu vykonávala funkci novicmistrové. Srov. G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel*, s. 25–26.

15 Srov. G. M. ZINCK, *Ein Wahrhaft-Wesentlich Vollkommener Büsser, auf dem dreifachen Buss- und Tugenweg ... Herrn Francisci Caroli Rudolphi ... Reichsgrafen von Sweerts und Sporck*, Prag 1757, s. 248–250.

Oba hraběcí manželé přinesli oběť také tím, že darovali Bohu sami sebe jako terciáři. Stali se členy třetího řádu servitů. Nejprve Anna Kateřina, která přijala na svátek sv. Josefa 19. března roku 1744 řeholní jméno Maria Angela a později také její manžel František Karel, řádovým jménem Matouš Maria.¹⁶

Votivní horlivost obou hraběcích manželů snad nejlépe ztělesňuje zmiňovaná štedrá fundace kláštera servitů na panství v Konojedech. Na realizaci celého projektu jim velmi silně záleželo a rozhodli se spojit založení kláštera nesoucího výmluvné a neobvyklé patrocinium sedmi zakladatelů řádu s vybudováním rodinné hrobky v kryptě konventního kostela Nanebevzetí Panny Marie. (srov. obr. 1)¹⁷ Založení kláštera si vymohli na státní moci jen s největšími obtížemi v době, kdy již byl nárůst mendikantských klášterů považován za nežádoucí. Konojedský konvent se tak stal jedním z posledních velkých domů žebravých řádů vybudovaných za vlády Marie Terezie (byl určen pro 20 řeholníků).¹⁸

Je patrné, že Anna Kateřina a František Karel byli ochotni darovat Bohu takřka cokoli, jen aby získali život a zdraví jediného syna. Zdá se, že ve vypjaté situaci nebezpečné nemoci byl Jan Kristián Swéerts-Sporck svými rodiči v dětství zasvěcen Bohu. Jakmile však dosáhl dospělého věku, vyvstal rodičům určitý konflikt svědomí. Snažili se situaci zbožným způsobem vyřešit a umožnit tak, aby se syn mohl oženit a ujmout správy statků. Nešlo o zcela výjimečnou věc, vždyť sám jeho otec František Karel Swéerts-Sporck byl nejprve rodiči směřován k duchovnímu stavu a již jako malý chlapec obdržel kanonikát vratislavské kapituly. Později se však kanonikátu vzdal, patrně v souvislosti s vyhlídkou na zasnoubení s dědičkou Františka Antonína Šporcka, k němuž došlo v roce 1710.¹⁹

V rozhodnutích o životním stavu členů šlechtické společnosti panovala určitá pružnost, bylo však třeba zachovávat dekorum a nevzbuzovat nežádoucí kontroverze, tím spíše, že právě uzavření sňatku rodičů Jana Kristiána vyvolalo ve své době značný skandál. Vynucená svatba Anny Kateřiny, jež vytrvale vyjadřovala svůj nesouhlas se vstupem do man-

16 Srov. G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel*, s. 170.

17 V souvislosti s průzkumem krypty a renovacemi provedenými v roce 1908 bylo pořízeno schéma umístění sarkofágů členů rodiny Swéerts-Sporck a servitského řádu v hrobce pod kostelem a byl anonymně publikován příspěvek v časopise *Monatrosen* vydávaném na přelomu 19. a 20. století innsbruckými servity. Srov. *Das ehemalige Servitenkloster in Konoged (Böhmen). Gruft in der Konogeder Kirche. Ihre Eröffnung*, *Monatrosen*, 38, 1908, č. 6, s. 198–204. Studie přináší kromě plánu umístění jednotlivých tumb také opisy nápisů na sarkofázích. Vzhledem k opakovanému vykradení krypty i kostela v Konojedech v posledních dvaceti letech a dezolátnímu stavu klášterního komplexu jde o poznatky, jež dnes není možné na místě ověřit.

18 Zdlouhavý a komplikovaný proces zakládání servitského konventu v Konojedech analyzuji zevrubněji ve své diplomové práci. Srov. Veronika HLADIŠOVÁ (ČAPSKÁ), *Řád servitů a české země do josefínských reforem*. (diplomová práce obhájená na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci), Olomouc 2002, s. 63–79.

19 Srov. Heinrich BENEDIKT, *Franz Anton Graf von Sporck (1662–1738): Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*, Wien 1923, s. 149. Též J. HANZAL, *Významný zemědělský ekonom*, s. 86.

želství a touhu stát se řeholnicí, s Františkem Karlem, k níž došlo pod tlakem Františka Antonína Šporcka za velmi vypjatých okolností v ještě nevysvěceném špitálním chrámu v Kuksu 17. dubna 1712, byla zřejmě záležitostí, jež rezonovala v paměti šlechtické společnosti a vrhala nelichotivý stín na rodovou pověst.²⁰ Autoritativní vystupování Františka Antonína Šporcka a reputace, již za sebou zanechal, patrně přispěly k takřka systematickému distancování obou manželů od životních hodnot a stylu mecenátu jejich předchůdce. Možná právě s ohledem na kontroverzi ohledně vlastního sňatku věnovala Anna Kateřina tolik úsilí a péče hladké legitimizaci synova vstupu do manželství.

Uspokojivé řešení situace mladého Jana Kristiána bylo tedy možné, nicméně jeho hladký průběh si vyžadoval alespoň zčásti obdobnou péči jako „zbožné vyjednávání zdraví“ v době dětství. Nabízelo se využít cesty po zemích jako standardního přechodového rituálu mladého šlechtice, jehož program byl uzpůsoben tak, aby legitimizoval životní dráhu Jana Kristiána zvláštním požehnáním nejvyššího pontifika.

Krátce před dosažením jednadvacátého roku života byl tak mladík vyslán na cestu po zemích s výraznými rysy zbožné pouti. Ačkoliv v polovině 18. století se již prosazoval „racionalizovaný“ typ grand tour s důrazem na více specializované univerzitní vzdělání, jež by mladý šlechtic mohl využít v byrokratizujícím se státním aparátu, cesta Jana Kristiána měla spíše tradiční charakter a překvapivě silné rysy zbožné pouti.²¹ Mladý hrabě cestoval do Říma s cílem získat jubilejní odpustky, jež byly spjaty s oslavou milostivého léta 1750, a především audienci u papeže, což se mu podařilo dokonce opakovaně.²²

Audience získané u papeže Benedikta XIV. představovaly vyvrcholení cesty Jana Kristiána. Nejvyšší pontifex měl mladému Swéerts-Sporckovi pomoci v rozhodnutí o dalším životním směřování.²³ Jelikož byl Jan Kristián nejen Bohu zaslíbeným dítětem, ale také jediným synem a dědicem, neslo papežské požehnání ke vstupu do manželství a k pře-

20 Nátlaku Františka Antonína Šporcka na dceru a univerzální dědičku v souvislosti s uzavřením manželství s Františkem Karlem Swéertsem a kontroverzi, již celá aféra vzbudila, se věnoval již H. BENEDIKT, *Franz Anton Graf von Sporck*, s. 35. Později P. PREISS, *František Antonín Šporck*, s. 108–110. A rovněž Milena LENDEROVÁ – Jitka RADIMSKÁ, *Barokní čtenářky: Eleonora a Anna Kateřina Šporckovy, Marie Arnoštka Eggenbergová*, in: Milena Lenderová (ed.), *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*, Praha 2002, s. 131–154.

21 K modelovým etapám vývoje grand tour v osmnáctém století srov. Ivo CERMAN, *Bildungsziele – Reiseziele. Die Kavaliertour im 18. Jahrhundert*, in: Martin Scheutz – Wolfgang Schmale – Dana Štefanová (Hgg.), *Orte des Wissens. Jahrbuch der Österreichischen Gesellschaft zur Erforschung des Achtzehnten Jahrhunderts*, Bochum 2004, s. 77.

22 Poutní aspekty cesty mladého Jana Kristiána analyzuji ve své recentně publikované disertaci, kde pouť v návaznosti na Benedikta Andersona chápu jako jeden ze způsobů realizace představ o společenství přesahujícím lokální charakter. Srov. Veronika ČAPSKÁ, *Představy společenství a strategie sebeprezentace. Řád servitů v habsburské monarchii*, Praha 2011, s. 173–176.

23 Vizualní ztvárnění dilematu volby životní cesty je také častým leitmotivem pramenů z cest mladých šlechticů do cizích zemí, zejména památníků. Srov. např. Marie RYANTOVÁ, *Památníky aneb štambuchy, to jest alba amicorum. Kulturně historický fenomén raného novověku*, České Budějovice 2007.

vzetí role pokračovatele rodu zvláštní závažnost.²⁴ Mělo vyřešit dilema rodičů, do něhož se dostali úzkostnou snahou o záchranu svého syna. Ve zmíněném smyslu je papežské pozhelnání interpretováno také Řehořem M. Zinckem v oslavném životopise Anny Kateřiny Swéerts-Sporck: „*Und weilen dieser einzige Gräfliche Herr Sohn in Rom selbst aus dem Mund Ihro Päbstlichen Heiligkeit Benedicti XIV. den Rath, Guttheissung, Päbstlichen Seegen zu dem H. Ehestand erhalten, auch jetzt Höchst Benennnte Päbstliche Heiligkeit ihro Hochgräflichen Gnaden als Elteren selbst diesen Väterlichen Rath, mit Ertheilung seines Päbstlichen Seegens zugeschrieben. So haben die gnädige Eltern auch mit Freuden den Päbstlichen Rath als von Gott angenommen, und alle Väterliche und Mütterliche Sorg und Versorgung zu dem Heiligen Ehestand gethan.*“²⁵

S urovnáním vzniklého konfliktu svědomí a vyjednáváním přijetí u papeže pomáhali Swéerts-Sporckům velmi ochotně právě servité. Jako hofmistr a zpovědník byl s mladým Janem Kristiánem vyslán servita Řehoř M. Zinck, jemuž bylo 42 let²⁶ a jenž zajišťoval, aby jako opěrné body během cesty sloužily servitské konventy. Byl to Swéerts-Sporckům velmi oddaný řeholník, jenž později napsal oslavné duchovní biografie Františka Karla a Anny Kateřiny Swéerts-Sporck, na něž zde opakovaně odkazují.

Řehoř M. Zinck se tak podílel nejen na vyjednávání papežských audiencí, ale později prostřednictvím obou panegyrických životopisů zajistil, aby byla uchována kýžená rodinná interpretace celé cesty a setkání s papežem. Zinck obrazně přirovnává hraběte Františka Karla k Abrahámovi, jenž je ochoten obětovat jediného syna. V kritické situaci však zasáhne Bůh a od oběti jej odvrátí.²⁷ Je zřejmé, že v přeneseném významu je chápán nejvyšší pontifex jako zasahující Boží prostředník. Zinck také přetiskuje list Benedikta XIV. oběma rodičům, v němž výmluvně zaznívá papežovo vyjádření, že u Jana Kristiána nenalezl žádné známky náklonnosti k duchovními stavu, ať světských či řeholních kleriků, a doporučuje, aby mladík v příhodný čas vstoupil do manželství s urozenou ženou: „*nullum*

24 G. M. ZINCK, *Offenbahr und geheimer Spiegel*, s. 31–32.

25 Tamtéž.

26 Podle registru bratří pocházel Gregor M. Zinck z jihomoravské vsi Litava. Narodil se 20. 9. 1708 a do řádu servitů vstoupil v roce 1732. Po absolvování noviciátu v Jaroměřicích nad Rokytinou složil 21. 11. 1733 řeholní sliby. Na kněze byl ordinován v Praze o dvě léta později. Srov. Archiv des Servitenklosters Wien, *Registrum omnium fratrum*, nepag., č. 142. V životopisné črtě prvního provinciála české provincie Wilhelma M. Löhrera o sobě Zinck prozrazuje, že byl v roce 1739 poslán k asistenci stárnoucímu a nemocnému P. Löhrerovi, jenž pobýval jako osobní kaplan a zpovědník v blízkosti předních servitských podporovatelů, Františka Karla a Anny Kateřiny Swéerts-Sporck, na jejich zámčích v Lysé nad Labem a v Novém Berštejně u Dubé. Jihočeská vědecká knihovna, ORST Zlatá Koruna, sign. 1NH12, *Modus vivendi M. R. P. Definitoris Perpetui Guilielmi Mra Löhrer Ord. Servorum B. V. Mariae S.S. Theologiae Lectoris Nati Anno 1669 Die 4. Octobris in Oppido Poppelsdorff Dioecesis Coloniensis et pie Defuncti in Domino die 19. Januarii Anno 1750 Lissae in Bohemia a R. P. Gregorio Mra Zinck breviter annotatus*, nepag.

27 Srov. G. M. ZINCK, *Ein Wahrhaft-Wesentlich Vollkommener Büsser*, s. 250–251.

tamen in eo invenimus indicium propensionis ad Statum Ecclesiasticum sive in Saeculo, sive in Claustris, Reliquum ergo est, prout etiam nos in Domino expedire judicamus, ut Nobilem foeminam inveniatis, cum qua suis tempore et loco matrimonium contrahat“.²⁸ Domnívám se, že zmíněný text poskytuje důležitý interpretační klíč k uchopení hlavní roviny cesty Jana Kristiána, jak ji v úzké součinnosti chápali jeho rodiče a zpovědník.

Jiný aspekt cesty, finanční a hospodářské záležitosti, měl na starosti výše zmiňovaný František Girtler, jenž je také autorem dochovaného cestovního deníku, který je uložen ve Vlastivědném muzeu v České Lípě.²⁹ Součástí doprovodu mladého hraběte byl kromě P. Řehoře a Františka Girtlera také sluha Druss. Zatímco volba servity Řehoře M. Zincka byla dána rodinnou náklonností k servitskému řádu, Františka Girtlera s nejvyšší pravděpodobností pečlivě vybral František Karel Swéerts-Sporck s cílem, aby byl synovi také později v budoucnu po ruce jako hospodářský správce, jenž bude podporovat praktickou stránku otcova úsilí předat synovi svůj enormní zájem o otázky zemědělských a obecně hospodářských inovací.

Také text cestovního deníku naznačuje, že oba průvodci měli Janu Kristiánovi pomáhat i v budoucnu – v záležitostech duchovních a hospodářských. Na úvod deníkových záznamů vedených Františkem Girtlerem je také dodatečně připsaná poznámka upozorňující, že ze své strany popsal cestu také P. Řehoř, jehož text byl uložen v rodinném archivu Swéerts-Sporcků. Dnes se ovšem v rodinném archivu Šporcků a Swéerts-Sporcků ve Státním oblastním archivu v Zámrsku nenachází.

Na předním příděšti Girtlerovy verze deníku je v rukopisné poznámce P. Řehoř M. Zinck mylně označen jako „*Gregor a Sancta Clara*“, taková forma jména by odpovídala spíše bosým augustiniánům, jejichž konvent se nacházel ve Lnářích, odkud celá skupina na cestu vyrazila. V samotném textu cestopisného diária se však již objevuje správná forma jména servity v podobě Gregor Maria Zinck.³⁰

Zdá se tedy, že příspěvek byl pořízen jinou než Girtlerovou rukou – je jen obtížně představitelné, že by bývalý servitský novic po absolvování cesty do Itálie, jejímiž opěrnými body byly servitské kláštery, chybně zaměnil řád servitů s augustiniány – spíše se někdo jiný zpětně pokoušel odvodit kontext cesty, která začala ve Lnářích, kde se nacházel pouze konvent bosých augustiniánů a odkud se Jan Kristián Swéerts-Sporck po vyslechnutí ranní mše v zámecké kapli vydal se svým doprovodem 22. září roku 1750 na cestu.³¹

28 Tamtéž, s. 251–252.

29 Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě (dále VMGCL), *Römische Reiß Beschreibung*, sign. RK-34. Srov. též Jaromír LINDA – Alexandr ŠTICH – Alena FIDLEROVÁ a kol., *Repertorium rukopisů 17. a 18. století z muzejních sbírek v Čechách I.*, Praha 2003, s. 125. Za ochotné zpřístupnění deníku bych ráda vyjádřila poděkování PhDr. Zdeňku Hojdovi, CSC.

30 Srov. kupř. VMGCL, *Römische Reiß*, fol. 25r.

31 Tamtéž, fol. 6r.

Při pečlivém čtení stránek Girtlerova deníku z cesty Jana Kristiána do Itálie je patrné, že již tehdy, v polovině 18. století, poutaly Girtlerovu pozornost různé podoby hospodářské činnosti v oblastech, jimiž cestovali. Můžeme předpokládat, že jeho zájem o hospodářské otázky byl usměrňován přístupem Františka Karla Swéerts-Sporcka, jenž v souladu s narůstající přitažlivostí modelu činorodého šlechtice pečujícího o ekonomickou prosperitu svých statků vedl k obdobnému postoji také svého syna a jeho budoucího předního úředníka.

V textu cestovního deníku František Girtler komentuje stav hospodářství v různých oblastech – nejprve v Bavorsku, kde se mu zdálo, že je zemědělství věnovaná stejně malá péče jako v Čechách,³² k vidění však byly také pěkné louky s množstvím dobytka.³³ V průběhu cesty z Plzně do Řezna bylo možné spatřit velmi mnoho ovcí, někdy také lepšího druhu, většinou však bílých. Na lukách se podle Girtlera pásal celkem kvalitní dobytek.³⁴ Důležitým opěrným bodem se putující skupině stal konvent servitů v Innsbrucku, odkud podnikali cesty do blízkého okolí – nejen na obligátní Ambras, ale také do Hallu, kde si prohlédli solní úřad (Saltzamt) a mincovnu.³⁵

Po překonání alpských průsmyků se další hospodářské komentáře vztahují k jižnímu Tyrolsku. Kolem Bolzana zaujalo Girtlera ovocnářství a pěstování vína, jež se mu zdálo drahé.³⁶ Na cestě z jižního Tyrolska do oblasti Veneta viděli mnoho alejí morušových stromů, kolem jejichž kmenů se vinula vinná réva.³⁷ Celou cestu z Tyrolska až do oblasti Emilia-Romagna prakticky nebyly ke spatření žádné louky a krajina byla poseta především morušovníky.³⁸

Během pobytu na Apeninském poloostrově dominují cestovnímu deníku záznamy o návštěvách pamětihodností a poutních míst, což koresponduje s výrazným poutním charakterem cesty. V Padově navštívili hrob sv. Antonína Paduánského, v Boloni kostel dominikánů s místem posledního odpočinku sv. Dominika. Zamířili také do Forli, centra kultu servitského světce Peregrina Laziosiho, u jehož hrobu slavili mši a posléze se nechali pohostit převorem a získali od něj jako relikvii kousek hábitu sv. Peregrina.³⁹ Ne-

32 „*der Feldbau eben so wenig cultiviret werde wie in Böhmen*“, tamtéž, fol. 7v.

33 „*Dagegen aber schöne Wiesen zu sehen waren, womit sie viele Ochsen aushalten*“, tamtéž, fol. 7v.

34 „*von Pilsen an hat man allerorthen viel Schaff Vieh und auch schönere Arth besonders aber schon weiss angetrafen*“; „*bis Regensburg haben wir unterwegs noch immer viel Wiesen gesehen und ziemlich passables Vieh*“, tamtéž, fol. 8r–9r.

35 Tamtéž, fol. 22v–23r.

36 Tamtéž, fol. 26r.

37 Tamtéž, fol. 29r.

38 Tamtéž, fol. 42 r.

39 Tamtéž, fol. 41r–42r.

chyběla ani takřka obligátní návštěva mariánského poutního místa v Loretu a zastávka v Assisi.⁴⁰

Cesta měla své klasické vyvrcholení v podobě pobytu v Římě, kde strávil mladý hrabě s doprovodem téměř pět měsíců, během nichž byli ubytováni v servitském konventu San Marcello situovaném na rušné římské tepně Corso. Kromě klasického programu sestávajícího z kavalírských cvičení, výuky italštiny a návštěvy římských pamětihodností byly během římského pobytu intenzívně vyjednávány audience u papeže Benedikta XIV. Ve věci se angažoval samotný generál řádu servitů Giovanni Pietro Fancelli, jemuž se prostřednictvím protektora řádu, kardinála Neriho Corsiniho, podařilo otevřít mladíkovi cestu k římskému pontifikovi.⁴¹

Mladý hrabě se setkal s papežem opakovaně. Není však zcela jasné, ke kolika audiencím přesně došlo. Podle cestovního deníku vedeného Františkem Girtlerem se první audience konala nedlouho po příjezdu do věčného města, 19. listopadu roku 1750. Další přijetí papežem je v deníku naznačeno k 1. dubnu následujícího roku. Ke konci římského pobytu je k datu 20. dubna roku 1751 opět zmíněna audience.⁴² V duchovním životopise Františka Karla Swéerts-Sporcka pak Řehoř M. Zinck píše v souvislosti se synem hraběte rovněž poněkud nejasně o opakovaném přijetí papežem: „*der Heilige Vatter hat sich gewürdiget in öfters gegebener Audienz nach vorgetragenen heylsamen Lehren den Vätterlichen Rath zugeben den heiligen Ehestand zu erwählen*“.⁴³

Začátkem března podnikl Jan Kristián s doprovodem cestu do Neapole a po návratu do Říma se již František Girtler věnoval balení na zpáteční cestu domů. Ještě před odjezdem intenzívně sháněl semena morušových stromů.⁴⁴ Zpáteční cesta vedla přes Sienu, kde navštívili rodný dům sv. Kateřiny Sienské.⁴⁵ Důležitou zastávkou pak byla Florencie, kde strávili několik dní ubytování při servitském konventu Santissima Annunziata. Servité skupince ukázali tělo svaté Juliány Falconieri, neteře jednoho z prvních sedmi zakladatelů řádu. Kromě prohlídky města podnikl pan hrabě s P. Řehořem a sluhou Drussem také cestu na Monte Senario, horu situovanou 18 kilometrů severovýchodně od Floren-

40 Tamtéž, fol. 44r–44v, 46v.

41 Giovanni Pietro Fancelli zastával úřad generála servitského řádu v letech 1744–1756. Viz Gabriele ROSCHINI, *Galleria Servitana. Oltre mille religiosi dell'Ordine dei Servi di Maria illustri per santità, scienze, lettere ed arti*, Roma 1976, s. 794. Kardinál Neri Corsini byl protektorem řádu servitů od roku 1732 až do své smrti v roce 1770. Viz tamtéž, s. 772.

42 K vyjednávání přijetí u papeže a audiencím srov. VMGCL, *Römische Reiß*, fol. 51r–v, 52r, 74r, 82r, 85v.

43 G. M. ZINCK, *Ein Wahrhaft-Wesentlich Vollkommener Büsser*, s. 251.

44 VMGCL, *Römische Reiß*, fol. 82r.

45 Tamtéž, fol. 86r.

cie, kde žili první servité jako poustevníci. František Girtler mezitím ve Florencii balil a sháněl další semena morušovníků.⁴⁶

Před odjezdem z Florencie však rukopis cestovního deníku bohužel abruptně končí. Pro elementární představu o pokračování cesty se však můžeme obrátit k doplňujícím pramenům, především k jednomu ze zápisníků, jež si vedl syn Františka Girtlera Josef. V poněkud nesourodém souboru záznamů nazvaných *Recueil des notions relatives à mes finances commensé 1781* zaznamenal Josef také itinerář cesty nadepsaný „*Reise meines lieben Vaters*“ (srov. obr. 2).⁴⁷ Z itineráře je zřejmé, že několikadenní pobyt ve Florencii ukončila skupinka krátce před polovinou května, neboť 14. května se již nacházela v Modeně, odkud následujícího dne odcestovala do Parmy. Přes další severoitalská města směřovala cesta zpět do Tyrolska („*Rückreise durch Tirol*“), přesnou trasu přejezdu přes Alpy však itinerář neuvádí.⁴⁸ Je ovšem pravděpodobné, že se hrabě s doprovodem ubíral přes Innsbruck do Salcburku. Salcburk se totiž objevuje jako adresa, na níž poslala hraběnka Anna Kateřina z Lysé synovi dopis s datem 23. července 1751. Edici listu přináší Řehoř M. Zinck v duchovním životopise Anny Kateřiny.⁴⁹

Itinerář pak skupinku zachycuje 8. srpna v Norimberku, odkud pokračovala přes Würzburg směrem do Porýní. Několik týdnů patřilo návštěvě rezidencí kolínského kurfiřta Klementa Augusta Wittelsbašského, nejprve v Bonnu a později v Kolíně nad Rýnem. V Porýní mohli cestující využít pohostinnosti dvou servitských konventů v blízkosti Bonnu, jejichž patrony byli právě kolínští kurfiřti a jež byly administrativně součástí české řádové provincie – Kreuzberg a Rheinbach. Na servity spravovaném poutním místě Kreuzberg byly z popudu kurfiřta Klementa Augusta právě v roce 1751 dokončeny svaté schody podle návrhu Balthasara Neumanna.⁵⁰ Ke druhému z obou konventů, Rheinbachu, měli vazbu rodiče Jana Kristiána, kteří se zasadili o uvedení jejich oblíbeného bratrstva Srdce Ježíšova k tamnímu servitskému klášternímu kostelu (stejně jako do Lysé, Lnářů a Kasejovic).⁵¹ Putující skupina zde tudíž vstupovala do přediava starších sociálních pout, jež lze tušit jen v náznacích.

Cesta zahrnovala také pobyt ve Spojených nizozemských provinciích a Rakouském Nizozemí. Z nizozemských měst nejdélší čas (přibližně týden) strávili v Amsterdamu a Bruselu. Zpáteční cesta pak vedla přes říšská území do Saska a odtud zpět do Čech, k Ústí nad Labem a závěrečnému cíli, jímž byly takřka symbolicky Konojedy, kam skupina do-

46 Tamtéž, fol. 89r–v.

47 SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 12, kart. 1, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu 1781–1825, s. 245.

48 Tamtéž.

49 G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheime Spiegel*, s. 30–31.

50 Srov. Wilfried HANSMANN, *Balthasar Neumann*, Köln 1999, s. 93–98.

51 Srov. G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel*, s. 53 a 153.

razila 10. ledna 1752.⁵² V té době již stál klášterní kostel, jehož vybavení bylo právě v průběhu roku 1752 dokončováno.⁵³ Můžeme tedy říci, že vrcholilo dlouhé úsilí Swéerts-Sporcků dostat svým zbožným závazkům.

Díky itineráři cesty zaznamenaném v zápisníku Františka Josefa Girtlera můžeme říci, že grand tour Jana Kristiána Swéerts-Sporcka, jejímž těžištěm byl pobyt na Apeninském poloostrově a v německých zemích, je možné interpretovat také jako doklad tzv. teze o patriotizaci šlechtických cest po zemích.⁵⁴

Přestože nemáme detailnější představu o druhé fázi grand tour, lze na základě dochované části cestopisného deníku říci, že na svoji dobu je text na jednu stranu atypický velkým důrazem na poutní aspekty cesty, na druhou stranu však staví intenzivní zájem o hospodářské záležitosti deník zcela po bok záznamů osvícenského cestování. Můžeme tedy usuzovat, že celá cesta byla pojata jako proces vyvázání mladého hraběte ze slibu učiněného jeho rodiči v dětství a zároveň jako příprava na roli dobrého „křesťanského hospodáře“ a správce rodinných statků. Takto promyšleně připravený přechodový rituál otevřel nejen cestu Jana Kristiána k uzavření manželství a světské kariéře, ale také nepochybně posílil šance na sociální vzestup Františka Girtlera a jeho potomků.

K nastíněnému napětí mezi zbožností a ekonomickým zájmem přitahují pozornost záměrně. Lze říci, že devoční aspekty a pozornost věnovaná hospodářství představují dvě výrazné roviny cestovního diária vedeného úředníkem Františkem Girtlerem během grand tour mladého Jana Kristiána. Nejsou však charakteristické pouze pro analyzovaný deník, ale také pro širší okruh pramenů vzniklých ve druhé třetině 18. století v prostředí Swéerts-Sporcků, jak ostatně postřehl již Josef Haubelt, který však swéerts-sporckovské propojování zbožnosti a ekonomického zájmu do konceptu tzv. „duchovního hospodářství“ považoval za protikladné, neprogresivní a zastaralé, proto také ve své práci *České osvícenství* vyhradil Františku Swéerts-Sporckovi poslední stránky před kapitolou „*Osvícenské nástupy*“.⁵⁵ Zde se nabízí navázat na mnou v úvodu zformulovanou úvahu, podle níž Swéerts-Sporckové představují zajímavou badatelskou výzvu k reinterpetacím jako historičtí aktéři na zlomu doznívajícího baroka a raného osvícenství. Je zřejmé, že reinterpetační úsilí bude vyžadovat jak práci s prameny, jež dlouho ležely stranou pozornosti, tak uplatnění interdisciplinárních přístupů. Jako nosný se mi např. jeví přístup kulturní antropologie daru, jenž umožňuje ekonomické a náboženské projevy vnímat jako spojitě

52 SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 12, kart. 1, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu 1781–1825, s. 245.

53 K fázím budování klášterního komplexu na základě analýzy stavebních účtů srov. V. HLADIŠOVÁ (ČAPSKÁ), *Řád servitů*, s. 75–79.

54 Srov. Jiří KUBEŠ, *Kavaliřské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*, rukopis habilitační práce, Pardubice 2011, s. 189.

55 Josef HAUBELT, *České osvícenství*, Praha 1986, s. 144–151.

a neoddělitelné spíše než protichůdné či rozporné. Historicko-antropologický přístup umožňuje uchopit a interpretovat složitou situaci, kdy Jana Kristiána jeho rodiče na jednu stranu darovali Bohu, na druhou stranu jej jako jediného mužského dědice svých statků z učiněného slibu obratně vyvázali. Italská cesta pomohla oba nábožensko-ekonomické aspekty sladit – za součinnosti zpovědníka a úředníka-ekonomy.

Cesta po zemích však byla nejen tradičním završením vzdělání mladého šlechtice, jehož výrazně formovala na prahu dospělého života, mohla se stát také stimulem kariéry dalších členů šlechticova doprovodu, k nimž ovšem bývají prameny podstatně skoupější než k urozeným mladíkům. V případě Řehoře M. Zincka a především Františka Girtlera a jeho potomků však máme dochováno poměrně hodně pramenných stop, jež umožňují nastínit jejich další kariérní postup. Bohužel není příliš jasné, jak cesta po zemích ovlivnila osud sluhy, nejnižší postaveného člena cestovního doprovodu.

Řehoři M. Zinckovi posílil dlouholetý pobyt ve službách Swéerts-Sporcků a úzké vztahy s jejich univerzálním dědicem Janem Kristiánem pozici v rámci řádu, kde dosáhl funkce provinčního převora provincie Bohemia. V úřadu provinciála také 28. března roku 1770 zemřel.⁵⁶

Oba mladí Zinckovi svěřenci, hrabě Jan Kristián i František Girtler, se brzy po návratu z grand tour oženili a založili rodinu. Jan Kristián Swéerts-Sporck se 23. srpna roku 1752 zasnoubil s Marií Barborou z Bubna a Litic, o pár týdnů později se 4. října konala svatba mladého páru ve Lnářích, které byly patrně zamýšleny jako jejich reprezentativní sídlo do doby převzetí celého rodinného dědictví.⁵⁷

František Girtler se oženil s dcerou swéerts-sporckovského zahradníka ze Lnářů, Kateřinu Steinerovou, působil dále ve službách Swéerts-Sporcků jako úředník a postupně se vypracoval na vrchního správce panství Lysá nad Labem.⁵⁸ Jako organizačně schopný se zvláště osvědčil během sedmileté války.⁵⁹ Ve službách Swéerts-Sporcků se uplatnil také je-

56 Srov. Archiv des Servitenklosters Wien, *Registrum omnium fratrum*, nepag., č. 142. Srov. též SOA Třeboň, Serviti Nové Hradky, Katalog zemřelých členů řádu německé a české provincie, inv. č. 23, č. knihy 23, s. 668.

57 K zasnoubení došlo o svátku servitského světce Filipa Beniziho (23. 8.), svatba se pak konala v den svátku sv. Františka (4. 10.), jehož ctěl jako svého patrona František Antonín Šporck. Srov. G. M. ZINCK, *Offenbahr und Geheimer Spiegel*, s. 32–33; TÝŽ, *Ein Wahrhaft-Wesentlich Vollkommener Büsser*, s. 29–33 nebo Václav MENTBERGER (ed.), *Z deníku Jana Josefa hraběte z Vrtby*, Plzeň 1940, s. 26. Indiciemi svědčícími pro vyhrazení Lnářů jako rezidence mladého Jana Kristiána a Marie Barbory by kromě konání svatby páru ve Lnářích mohla být také volba Lnářů jako místa zahájení grand tour a později také okolnost, že se tamtéž 9. 1. 1756 narodil manželům druhorozený syn Josef František de Paula.

58 Srov. *Genealogisches Taschenbuch der adeligen Häuser Österreichs*, Wien 1906/1907, s. 118. SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 12, kart. 1, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu 1781–1825, s. 235.

59 Srov. *Genealogisches Taschenbuch*, Wien 1906/1907, s. 118.

den z jeho mladších synů Antonín. Nejprve byl úředníkem v Kuksu a později se stal administrátorem nadačního panství Choustníkovo Hradiště.⁶⁰

Ve swéerts-sporckovských kancelářích začínal rovněž Františkův prvorozený syn Josef. Roku 1771 nastoupil ve svých 18 letech do otcovy kanceláře a o čtyři léta později přešel již přímo k hraběti Janu Kristiánovi – „*ins Haus des Grafen Sweerts*“.⁶¹ Výrazný posun v jeho kariéře však nastal v roce 1781, kdy nastoupil do služeb arcivévodkyně Marie Kristiny a jejího manžela Alberta Kazimíra Sasko-Těšínského.⁶² Vykročil tak za hranice vrchnostenského byrokratického aparátu. Spolu s vévodským párem, jemuž byla svěřena úloha místodržících v Nizozemí, pobýval Josef v Antverpách a v Bruselu.⁶³ V roce 1791 byl jmenován jejich kabinetním sekretářem a posléze se za své zásluhy dočkal v roce 1795 nobilitace.⁶⁴ Císařem Františkem II. byl povýšen do českého rytířského stavu s predikátem z Kleebornu a dostal do znaku dva zelené jetelové listy na stříbrném poli doprovázené kosmým modrým břevnem (srov. obr. 3).⁶⁵ Jetelové listy jako erbovní znamení měly být aluzí na podíl rodu při zavádění nových druhů píce a obecně zemědělských inovací, v nichž zejména František Girtler asistoval Františku Karlu Swéerts-Sporckovi jako nadšenému zastánci zefektivňování zemědělské produkce.

Také Josefův mladší bratr Antonín dosáhl v roce 1816 nobilitace. Byl povýšen do rakouského rytířského stavu se stejným erbem a predikátem jako jeho starší bratr. Právě mluvící znamení ve znaku Girtlerů z Kleebornu tak fungovalo jako určitá připomínka vztahu Swéerts-Sporcků k jednomu rodu jejich úředníků. Erb se stal jakýmsi zhmotněním vazby šlechtice a úředníka, pro jejíž počáteční zformování zřejmě sehrála důležitou roli právě společně podniknutá cesta z let 1750–1752.

60 Tamtéž, s. 119–120.

61 SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 12, kart. 1, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu 1781–1825, s. 1.

62 Tamtéž.

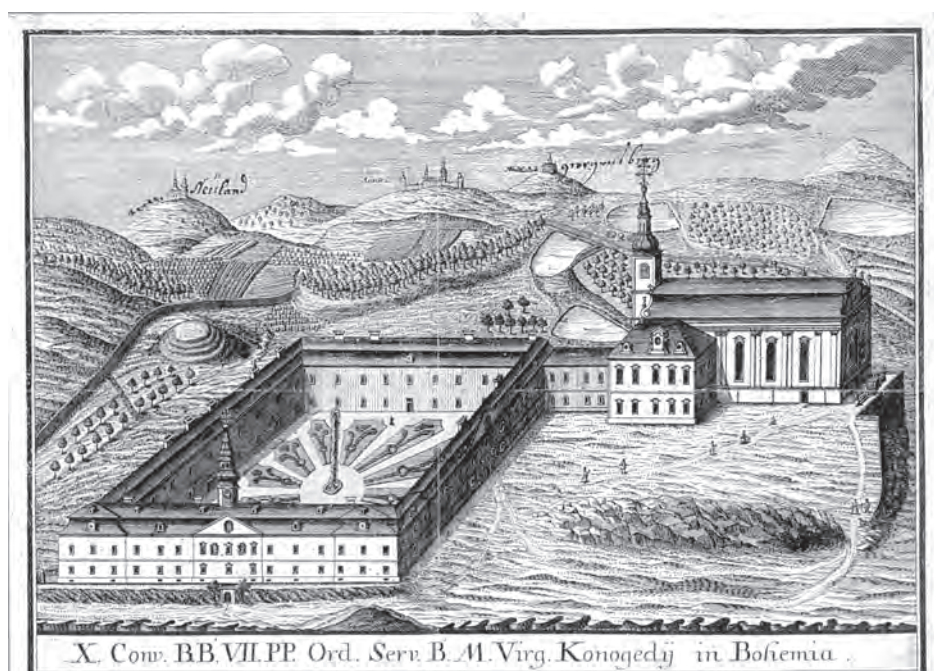
63 Tamtéž.

64 Tamtéž.

65 Srov. *Genealogisches Taschenbuch*, Wien 1906/1907, s. 118–119.

Přílohy:

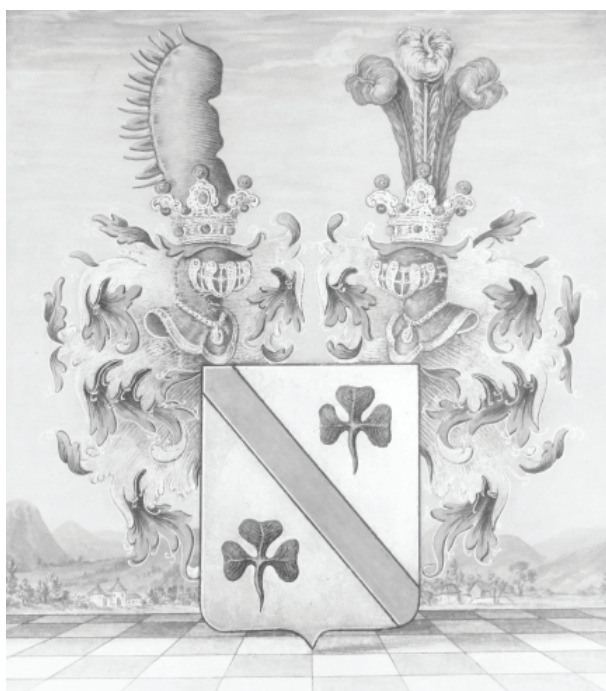
Obr. 1: Mědirytina provedená Josefem Kommerem zachycující ideální pohled na servitský konvent s kostelem v Konojedech. Za ochotné zprostředkování děkuji Kristýně Uhlíkové, Ph.D. (Grafická sbírka oddělení dokumentačních a sbírkových fondů ÚDU AV ČR, sign. W-E-6/37, inv. č. 08455)

245.

Reise Meines Lieben Vaters

<u>Anno 1750</u>	<u>Anno 1751</u>	<u>Anno 1751</u>
22. Sept. Schiffsfelung.	1 May Livorno	11.bris Antwerpen
24. . Regensburg.	2. . Pisa	14. . Gent
26. . Ingolstadt.	3. . Lucca	20. . Brugges
28. . Augsburg.	4. . Florenz	21. . ostende
29. . Muniich	14. . Modena	22. . Kumpul
3. bis Inuyung	15. . Parma	24. . Brucelles
8. . Brixen	25. . Genoa	30. . Maestricht
12. . Trident.	28. . Turino	31. . Aachen
18. . Venedig	3 Juny Milano	1. bis Jellis
19. . Padua	20. . Mantua	16. bis Luxemburg
22. . Ferrara	21. . Verona	17. . Metz
22. . Bologna	Rudolph König Titul	20. . Straßburg
27. . Rimini	8. aug. Nürnberg	23. . Mannheim
29. . Ancona	10. . Würzburg	24. . Frankfurt
30. . Loreto	12. . Marau	29. . Laipol
3. bis Assisi	10. . Magno	
7. . Roma	15. . Bonn	<u>Anno 1752</u>
	9. bis Diseldorff	1 Jan. Erfurt
<u>Anno 1751</u>	11. . Munster	2. . Naumburg
7. May Terracina	25. . Utrecht	3. . Leipzig
11. . Capoa	26. . amstredam	4. . Meissen
12. . Napoli	3. bis Leyden	5. . Dresden
24. . Roma	4. . La Haye	9. . ansig
2. april Viterbo	6. . Rotterdam	10. . Koenigs.
27. . Sienna	9. . Bergopzoon	

Obr. 2: Itinerář grand tour Jana Kristiána, jak jej zachytil syn Františka Girtlera Josef v jednom ze svých zápisníků. (SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 12, kart. 1, zápisník Josefa Girtlera z Kleebornu 1781–1825, s. 245)

Obr. 3: Znak rodu Girtlerů z Kleebornu. (SOA v Praze, Vs Filipov, inv. č. 1, nobilitační listina z 20. října 1816 povyšující Antonína Girtlera z Kleebornu do rytířského stavu)

Summary

Johann Christian of Swéerts-Sporck and Franz Girtler – Together on a Journey between Piety and Economic Interest

My article examines the multiple ways in which the noble family of Swéerts-Sporck and the Girtler family of their patrimonial officials were interconnected. For the interpretation of the remarkable social rise of the Girtler family it seems crucial to take into account the economic and devotional aspects as well as the matter of preserving memory. Due to the preserved writings of the two generations of the Girtler family members (Franz and Joseph Girtler) it is possible to analyze the economic and devotional context of the social rise of this bureaucratic family and to provide substantiation for the diverting of the Swéerts-Sporck family from the life values and the style of patronage promoted by their direct predecessor, Franz Anton of Sporck (1688–1757).

The key opportunity for the strengthening of social ties between Johann Christian of Swéerts-Sporck (1729–1802) and his servant Franz Girtler (1720?–1776) was probably provided by the Grand Tour the young count undertook between the years 1750 and 1752. Franz Girtler was in charge of the economic issues during the journey and he was also entrusted with the task of keeping one of the travel diaries, the only one which survived to the present day, albeit in an incomplete form. Another diary, which was probably lost, was written by the Servite father Gregor Maria Zinck, the personal confessor of Johann Christian of Swéerts-Sporck. The route

of the whole travel can be reconstructed thanks to one of the notebooks of Joseph Girtler, the oldest son of Franz, who advanced from the Swéerts-Sporck service to the position of a secretary of prince Albert of Saxony, duke of Teschen. Joseph Girtler kept the family memory of his father's participation in the grand tour of Johann Christian Swéerts-Sporck and recorded the itinerary of the whole travel in one of his notebooks (see fig. 2).

The grand tour had exceptionally strong features of a pilgrimage as it was intended as a thanksgiving for the miraculous rescue of Johann Christian from the death. At the same time close attention was paid to economic matters of the visited regions and the journey was thus arranged as a process of disengaging Johann Christian from his dedication to God and possible religious vocation and preparing him for the preferred role of a good economist and administrator of family estates. Following this carefully designed rite of passage, there was a way opened not only for the marriage and worldly career of Johann Christian Swéerts-Sporck but also for the social rise of Franz Girtler and his sons who were later raised to nobility as the Girtlers of Kleeborn and endowed with the coat of arms with a clover in the shield in memory of their participation in the economic affairs of their initial patrons (see fig. 3).